

2003 IN MEMORIAM SAMUEL VON BRUKENTHAL (1721-1803)

Maria ORDEANU

In primele zile ale lunii aprilie 2003, Sibiuul a comemorat una din personalitățile sale marcante, Samuel von Brukenenthal, colecționar și fondator al unei instituții culturale prestigioase ce îi poartă numele. Muzeul Brukenenthal a fost nu numai unul din primele din Transilvania și din spațiul sud-est european, ci și o instituție cu o admirabilă conti-nuitate, mai bine de două veacuri. Era firesc deci, ca Samuel von Brukenenthal să fie evocat în cadrul unui complex program de manifestări, dedicate comemorării bicentenarului morții sale. Trecut în eternitate la 9 aprilie 1803, Samuel von Brukenenthal a fost ultimul înmormântat în biserica evanghelică din Sibiu. Sobrietatea ceremoniei, consemnate în presa vremii, indică rezerva sașilor sibiieni față de venerabilul lor compatriot, în atmosfera tranziției de la vechiul regim și a încercărilor prin care trecea atunci, comunitatea sașilor transilvă-neni. Moștenirea sa culturală avea să veșnicească însă numele său, asigurându-i o remarcabilă posteritate.

Prin testamentul încheiat la 3 ianuarie 1802, Samuel von Brukenenthal întemeia o fundație care să îi poarte numele, administrată de un reprezentant de el desemnat al familiei și a descendenților săi, menită să asigure mijloacele necesare conservării colecțiilor, donate Gimnaziului Evanghelic din Sibiu. Astfel, colecțiile de carte, pictură, gravură, numismatică, antichități și minerale trebuiau păstrate în reședința sa din Piața Mare din Sibiu și deschise publicului în anumite zile și ore. Testatorul prevedea ca din dobânzile capitalului constituit, anumite sume să fie destinate sporirii și conservării colecțiilor, ceea ce a fost respectat, în măsura posibilităților, de-a lungul timpului. Regulamentul de funcțio-nare al muzeului Brukenenthal, redactat după 1803, relevă temerile firești ale celor ce trebuiau să aplice prevederile testamentare, dar și preocuparea lor de a asigura condiții optime de vizitare ale bibliotecii, galeriei de artă, cabinetelor de numismatică, antichități și minerale. Vizitatorii obișnuți, mai ales elevii trebuiau să fie însoțiți și să primească explicațiile necesare com-pletării studiului istoriei, geografiei, științelor naturii și artei. În acest mod muzeul era asociat ideii de educație, de formare a tinerei generații, în spiritul luminilor. Sala de lectură, sala pictorilor și sala de muzică ofereau cunoscătorilor cadrul potrivit studiului și delectării. Elaborarea inventarelor de colecție și ale ghidurilor a constituit prioritatea primilor custozii ai muzeului.

Modelului aristocratic, urmat inițial de fondator, i se asociază modelul muzeului universitar. Întrucât proiectul inițiat de Brukenenthal, de înființare la Sibiu a unei universități nu

a reușit să se finalizeze, „Institutul literar-artistic Brukenthal”, cum s-a numit inițial, asigura accesul la cunoașterea științelor și artelor, posibilitatea „luminării” prin studiu, a cât mai multor persoane, mai ales a tinerilor. Spiritul enciclopedic ce constituia o marcă a veacului XVIII, se regăsește deplin și în structura colecțiilor și a bibliotecii, deschise celor dornici de Lumină, încă din 1790. Toate acestea ne confirmă modernitatea viziunii fondatorului unei instituții cum puține funcționau la acea vreme, chiar în Europa centrală și occidentală.

În 1872, la stingerea ultimului descendent Brukenthal, din linia desemnată de colecționar prin testament, Gimnaziului evanghelic și consistoriului Bisericii evanghelice din Sibiu le-a revenit, până la naționalizarea din 1948, sarcina administrării fundației și a Muzeului Brukenthal.

În mod firesc, comemorarea bicentenarului Brukenthal a început la Institutul Teologic Evanghelic din Sibiu, cu evocarea momentelor importante ale biografiei sale. În cadrul unui simpozion organizat de către Asociația Moștenirii Culturale Germane din România, Academia Evanghelică și Fundația „Samuel von Brukenthal” au fost prezentate comunicări ce au urmărit etapele vieții, activitatea politică și administrativă, interesul pentru problemele economice, culturale și religioase. În același cadru a fost lansată și versiunea germană a lucrării cercetătoarei Gudrun-Liane Ittu „Istoria Muzeului Brukenthal”, apărută la editura „Monumenta” din Sibiu. Versiunea românească poartă titlul „Muzeul Brukenthal de la constituirea colecțiilor până în zilele noastre” și a fost editată în 2000, de către Forumul Democrat al Germanilor din România, al 9-lea volum, din seria „Convergențe transilvane”. Având meritul de a valorifica câteva documente inedite, lucrarea este o sinteză a momentelor

constitutive și a devenirii muzeului timp de două veacuri, până în contemporaneitate.

Un alt simpozion, organizat de către Muzeul Brukenthal a reunit contribuții științifice importante ale muzeografilor, menite să pună în evidență dimensiunea culturală a unui european al Epocii Luminilor, ce a reușit să creeze în Transilvania o „republică a literelor”. Colecțiile de pictură și arte decorative, numismatică, minerale, documente și cărți rare din patrimoniul Muzeului Brukenthal au fost prezentate de cercetătorii sibieni, cei ce au preluat și au dus mai departe moștenirea culturală Brukenthal, în ultimele decenii ale secolului XX și în prima decadă a secolului XXI. Nu au lipsit nici referirile la cercetarea și conservarea palatului Brukenthal, monument al arhitecturii baroce târzii, clasicizante, din Transilvania și la continua activitate de restaurare a patrimoniului muzeal.

Două expoziții ample au completat cu documente și valori patrimoniale de excepție, cercetarea științifică a moștenirii Brukenthal. La sediul Muzeului de Istorie a fost vernisată expoziția „Samuel von Brukenthal (1721-1803) - Homo Europeus”, organizată în colaborare cu direcția județeană Sibiu a Arhivelor

Naționale, prezentând multe documente inedite, legate de complexa personalitate evocată. În palatul Brukenenthal, expoziția „Carte și gravură. Buch und Druckgrafik. Ad apturam Libri” reunea valori de tezaur ale bibliotecii și ale cabinetului de stampe. Manuscrise, incunabule, carte rară și gravuri editate în prestigioase centre culturale europene și transilvănene, datând din secolele XV-XVIII, prezente atât de rar în expoziții, datorită cerințelor conservării, au dat caracterul de excepție nu doar al colecțiilor, ci mai ales al colecționarului și omagierii sale.

Concerte de muzică clasică susținute de prestigioși instrumentiști ai Filarmonicilor din Cluj și Sibiu au dat strălucire momentului aniversar, cu atât mai mult cu cât Brukenenthal era un promotor fervent al muzicii, găzduind în reședința sa, numeroase concerte.

Deși nu se înscrie în tradiția bisericii evanghelice, în mod excepțional a fost organizat și un serviciu religios în memoria lui Samuel von Brukenenthal, cel așezat alături de alte două mari personalități ale sașilor transilvăneni, Johannes Honterus și Stephan Ludwig Roth.

Șirul momentelor omagiale a fost continuat în perioada estivală, cu alte două expoziții ce completează fast, drumul de două veacuri al Muzeului Brukenenthal. Sub semnul atât de potrivit al devisei „Pietate et concordia” a fost vernisată la Muzeul de Istorie, expoziția dedicată unei colecții de numismatică, pentru care colecționarul a vădit un mare interes. Monede de aur, de la *aurei* romani imperiali, una din cele mai importante colecții din țară, până la *solidi* din secolul IV, apoi monede și medalii medievale europene și transilvănene, expuse rarism din motive lesne de înțeles, au dat o notă de fast și bogăție, întregind atmosfera sărbătorească.

În contextul definirii unei identități culturale, cea a sașilor transilvăneni, a fost desfășurată pe traseul

etajului unu al palatului Brukenenthal, ampla expoziție „Noblețe și pasiune. Colecții de artă, arta de a colecționa”, menită să aducă necesara mărturie a devenirii muzeului Brukenenthal, după trecerea în eternitate a fondatorului. Expoziția include valori excepționale ale artei medievale din Transilvania multiculturală, datate în secolele XV-XVIII și se continuă apoi cu o selecție reprezentativă a patrimoniului de proveniență locală, pictură și arte decorative din secolele XVII-XIX, incluzând și prima decadă a secolului XX. Un semnificativ segment de artă românească modernă și contemporană, încheie o expunere fastuoasă, dovadă a unui continuu proces de completare a colecțiilor muzeale, și după naționalizare, în cea de-a doua jumătate a secolului XX.

Vernisajul expoziției a fost însoțit și de lansarea cărții cercetătoarei Doina Udrescu - „Arta germană din Transilvania între 1800-1950”, prilej de definire a contribuției artiștilor germani la configurarea artei transilvănene și românești, în secolele XIX-XX. Lucrarea include un repertoriu al colecției de pictură germană a muzeului, intrată în patrimoniu după moartea baronului Brukenenthal, cu multe lucrări inedite sau puțin cunoscute.

Consemnarea evenimentelor dedicate comemorării lui Samuel von Brukenenthal se oprește aici, nu însă și șirul manifestărilor culturale ce au continuat, pe durata întregului an 2003. Nu este pentru prima dată când Samuel von Brukenenthal este sărbătorit la Sibiu. Ample manifestări au fost organizate în 1903, la comemorarea primului centenar al trecerii în eternitate, urmat de cel al nașterii, în 1921. Cei 150 de ani de înființare a muzeului Brukenenthal au fost sărbătoriți în 1967, iar în 1990, bicentenarul atestării documentare a Galeriei de artă a fost marcat printr-o serie de expoziții.

Programul omagial din 2003 stă firește, în pregătirea bicente-narului unui muzeu deschis publicului neîntrerupt, din 1817, până astăzi. În cuvântul său rostit la deschiderea oficială a muzeului la 25 februarie 1817, Johann Filtsch spera ca „Muzeul Brukenthal sau Muzeul Națiunii Săsești [...] să fie patriei de folos și să se înalțe spre perfecțiune [...]; dorința noastră este ca, indiferent de barierele naționale și religioase dintre locuitorii acestui oraș și acestei patrii, vizitarea muzeului să constituie un prilej fericit ca oamenii de reală valoare morală și spirituală să se cunoască și să se respecte.”

ABSTRACT

2003 In memoriam Samuel von Brukenthal (1721-1803)

Baron Samuel von Brukenthal was the founder of the oldest museum in Transylvania and the South-eastern Europe. The gallery of pictures, the cabinets of prints, antiquities, coins and minerals, as well as the library hosted in Brukenthal's residence in Hermannstadt/Sibiu were opened to connoisseurs and foreign visitors since 1790.

According to his last will of 1802, Brukenthal bequeathed all the collections to the Lutheran Gymnasium. Everything was put on permanent display for the public and the Brukenthal Museum was officially inaugurated in 1817. Two centuries after his death in 1803, the Saxon community of Sibiu, of which

Brukenthal was one of the glorious representatives, as well as the local authorities and the curators of the Brukenthal Museum, took the opportunity to celebrate the event. Two symposia were held in order to make new contributions to the study of his complex personality and to the scientific research of the valuable collections he has amassed, during the second half of the 18th century. Several exhibitions were organised, having, as aims to evoke and to bring more light upon Samuel von Brukenthal, to facilitate a closer look to his treasures and to define more accurate a cultural identity.